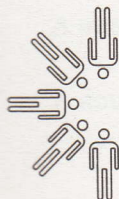

Libris.RO
Respect pentru oamenii și cărți

Tânguirea mortților

**Psihologia după
Cartea Roșie a lui Jung
James Hillman
și
Sonu
Shamdasani**

Traducere din engleză de
Matei Iagher

**MISTERELE
INCONȘTIENTULUI
COLECTIV**

TREI

Prefață	7
---------------	---

I. Los Angeles

Prima conversație	9
-------------------------	---

II. Connecticut

A doua conversație	47
--------------------------	----

A treia conversație	69
---------------------------	----

A patra conversație	91
---------------------------	----

A cincea conversație	113
----------------------------	-----

A șasea conversație	132
---------------------------	-----

A șaptea conversație	149
----------------------------	-----

A opta conversație	169
--------------------------	-----

III. New York

A noua conversație	179
--------------------------	-----

A zecea conversație	183
---------------------------	-----

A unsprezecea conversație	190
---------------------------------	-----

A douăsprezecea conversație	205
-----------------------------------	-----

A treisprezecea conversație	216
-----------------------------------	-----

A paisprezecea conversație.....	229
---------------------------------	-----

IV. Connecticut

A cincisprezecea conversație.....	239
-----------------------------------	-----

Mulțumiri	245
-----------------	-----

Note	247
------------	-----

Index.....	259
------------	-----

Prima conversație

JAMES HILLMAN: Citeam despre această practică a vechilor egipteni de a deschide gura morților.¹ Era un ritual și cred că nu facem asta cu mâinile noastre. Dar deschiderea Cărții Roșii pare a fi deschiderea gurii morților.

SONU SHAMDASANI: Ți trebuie sânge. Asta ți trebuie. Opera aceasta este „Cartea Morților“ a lui Jung: coborârea sa în infern², prin care încearcă să găsească o modalitate de a relaționa cu cei morți. Jung ajunge la realizarea că, dacă nu cădem la învoială cu cei morți, atunci pur și simplu nu putem continua să trăim și că viața noastră depinde de găsirea de răspunsuri la întrebările lor rămase fără răspuns.

JH: La întrebările lor rămase fără răspuns.

SS: Noi credem că suntem cei care pun întrebările, dar nu e deloc așa. Morții sunt cei care ne animă.

JH: Dar întrebările... Jung spune acolo că noi credem că figurile pe care le descoperim în visele noastre sau în imaginația activă sunt produsul nostru, dar ce spune el este că noi suntem produsul lor. Viața noastră ar trebui derivată de la ele. Doar că noi gândim de-a-ndoaselea despre ea. Credem că ceea ce vine înspre noi sunt doar resturi, e doar un reziduu diurn, un *Tagesrest*, cum zice Freud, imagini compozite, gunoiul din viață. Dar Jung spune că aceste figuri vin la noi

în visele noastre și că până și gândurile noastre se trag din aceste figuri, astfel încât sarcina ar fi să dezvăluim figurile, iar asta pare că face *Cartea Roșie*. Jung lasă figurile să vorbească, să se arate. Le încurajează chiar să facă așa.

SS: Coborând în propriile adâncuri, el descoperă imagini care, într-un anume sens, îl precedă. E o coborâre în genealogia omenească.

JH: Bun.

SS: E vorba de strămoși. E vorba de morți. Nu e o simplă metaforă aici. Nu e un cifru pentru inconștient sau ceva de genul acesta. Când vorbește despre morți, Jung se referă chiar la morți. Iar aceștia sunt prezenți în imagini. Continuă să trăiască în ele.

JH: Când încă practicam terapia, în altă epocă istorică, încercam întotdeauna să scap de părinți, căci asta era mereu povestea pe care persoana respectivă încerca să mi-o spună — ce-a făcut mama și ce-a făcut tata. După cum observi, Jung n-are multe de spus despre aceștia nicăieri în *Cartea Roșie*.

SS: Nu e niciun „tati, mami, eu“, cum ar fi zis Gilles Deleuze și Félix Guattari.³

JH: Dar să te duci să-i întrebi pe oameni despre străbunii și stră-străbunii lor și să-ți imaginezi pe toți acești stră-străbuni stând împreună la masă. Asta ar însemna vreo opt oameni. Ar putea mânca aceeași mâncare? Ar putea vorbi aceeași limbă? Ar putea măcar să stea unii cu ceilalți? Dar strămoșii din carte — vezi că motivul e că îți arată enormele complexități ale naturii umane și incompatibilitățile din natura umană. Și faptul că părinții tăi adevărați, despre care crezi că au cauzat

totul, sunt în realitate ei înșiși rezultatul acelor formidabile incompatibilități. Îi eliberează și pe ei. Dar în povestea asta, în cartea asta, strămoșii nu sunt doar cei opt stră-străbunici personali. Apoi, când folosești cuvântul „strămoș“, în ce sens îl folosești? Sau Jung, în ce sens îl folosește el?

SS: Ei bine, întrebarea este: cine sunt morții? Și aceasta este o întrebare pe care Jung o pune și la care meditează în cuprinsul textului. E un sens în care, în înțelesul cel mai larg, aceștia sunt morții istoriei umane. Trăim într-o epocă în care morții sunt mai numeroși decât cei vii. Este deci acest prim nivel, al unui șuvoi de morți anonimi, al greutateii istoriei umane și a ce a lăsat în urmă aceasta — acel ceva cu care trebuie să ne socotim într-un fel. La un alt nivel, lucrurile devin mai specifice. Anumite personaje ies în evidență mai mult, se diferențiază în raport cu șuvoiul anonim din fundal și se prezintă în figuri specifice.

JH: Se prezintă drept personaje ale unui moment istoric sau ale unei perioade istorice cel puțin, totuși ele nu sunt personaje istorice. Ca Vico, care vorbea cu propriile personaje istorice. Avea busturile lor și vorbea cu ele, și erau personaje adevărate: Grotius și... i-am uitat pe ceilalți.⁴ Erau patru în total. Iar Jung îl avea pe Voltaire în birou, nu-i așa? Dar Voltaire nu e în *Cartea Roșie*. Ce vreau să zic este că istoria, personajele istorice nu sunt cele reale. Jung nu e în dialog cu filosofii din trecut.

SS: Ei bine, cu unii este totuși. *Zarathustra* e acolo. Nietzsche e acolo. Goethe e și el. Așa că în anumite locuri găsești un ecou al unei tradiții specifice de gânditori. Iar apoi ceata de anabapțiști dă buzna în bucătărie, într-o bună zi, zicând că sunt pe cale să meargă să se roage în cel mai sfânt dintre locuri. Jung îi roagă să-l ia și pe el, dar ei îi zic că nu pot să-l

ia, fiindcă are corp.⁵ Și ce e frapant la episodul acesta e faptul că anabaptismul e o mișcare care a luat naștere în secolul al XVI-lea, în cartierul lui Jung. Primele botezuri de adulți, care erau o trăsătură proeminentă a mișcării anabaptiste, au avut loc în Zollikon, la doi pași de casa lui Jung. Deci ideea este că anumite personaje istorice ies, de asemenea, la iveală.

JH: Chiar ies la iveală. Nu sunt un rezultat al lecturilor sale. Pentru că spuneai zilele trecute că afundarea lui în lectura de texte scrise de teologi tradiționali și scriitori și agnostici sau în alte scrieri pe care le citește a ajuns în cele din urmă să facă parte din limbajul pe care îl folosește ca să spună ce vrea să spună.

SS: Cred că i-au aprins imaginația.

JH: I-au aprins imaginația, da.

SS: Un mod de exprimare. Un fel de a fantaza în manieră mitică și epică. În manieră rituală. Aș spune că, inițial, limbajul acesta l-a intoxicat.

JH: Deci a devenit apoi și limbajul potrivit pentru ceea ce voia el. Era retorica ce i-a permis să exprime ceea ce voia să exprime. Nu e doar că l-au influențat, ci că i s-a și potrivit sau s-a potrivit la ceea ce voia să comunice.

SS: De asemenea, ca să revin la ce spuneam noi mai devreme, s-a potrivit personajelor. Era un limbaj care corespundea cu ce-a ieșit la suprafață. Și în anumite locuri, cum indică mai târziu, s-a simțit inconfortabil. Era o chestie care îi era impusă. Nu era limba lui de toate zilele. Dar a fost forțat să grăiască

într-un fel care corespundea sarcinii date. Nu exista niciun alt limbaj care să fie corespunzător.

JH: Când a descoperit prima dată limbajul acesta? În cele Șapte predici sau mai devreme?

SS: Aș zice că în vara lui 1914. Primul strat al textului, compus între octombrie 1913 și februarie 1914, în care se ocupă de elaborarea introspectivă a fantasmelor sale (metoda pe care o numește mai târziu imaginație activă), nu are un limbaj exaltat. E o descriere exactă a ceea ce se întâmplă. Jung menține aici ceea ce eu numesc o fidelitate față de eveniment.

JH: Fidelitate față de eveniment.

SS: Transcriere exactă, date, precizie, indicând că ceva semnificativ se petrece. Nu e nicio încercare de a ficționaliza ce se întâmplă. Conținutul e destul de fantasmagoric, dar e real.

JH: Și Jung consemnează.

SS: Îl consemnează.

JH: Voiam să te întreb despre asta. Jung transcrie pe măsură ce se întâmplă? Sau consemnează după ce-a avut dialogurile? Fiindcă, atunci când am făcut eu imaginație activă, acum multă vreme, în mare parte o făceam pe măsură ce se întâmpla. Deci, într-un fel, era un gen de scriitură. O parte nu era. O parte era o conversație interioară pe care o scriam apoi, o recuperam prin scris.

SS: Aceasta este una dintre întrebările imponderabile cu care mă dau de ceasul morții de mai mulți ani, pentru că e greu

de luat o decizie în privința răspunsului. Anumite segmente ale textului dau impresia ca Jung vede o secvență dramatică pe care o notează apoi, în timp ce alte segmente par că se desfășoară în timpul scrisului.

JH: Se desfășoară în timpul scrisului ca un dialog care curge.

SS: Da. Sau sunt anumite afirmații care îmi plac. E un loc unde scrie: „Am terminat tutunul, deci nu pot să scriu mai departe“.

JH: E bună asta.

SS: Intuitiv, tind să văd experiența lui Jung ca pe una scriitoarească, dar, din nou, nu poți fi sigur de asta. Ca scriitor, doar uitându-mă la materialitatea textului, aceasta îmi sugerează că Jung o scrie direct.

JH: Da. Însă el relatează și vise.

SS: Foarte puține de fapt, și acesta este unul dintre elementele izbitoare ale textului — interpretarea mea este că visele și fantasmelor țin de straturi textuale diferite. Jung notează foarte puține vise și, în mod surprinzător, e și foarte puțină interacțiune între visele lui din această perioadă și fantasmele care se desfășoară.

JH: Deci nu ia un personaj dintr-un vis și începe apoi să lucreze cu visul respectiv, cu personajul respectiv.

SS: Nu, ci mai degrabă opusul se petrece uneori. Personajele din fantasmelor lui reapar apoi în vise.

JH: Asta e interesant.

SS: Acesta este șuvoiul de imagini căruia îi înlesnește să se prezinte și în care se implică. E o implicare activă aici din partea lui Jung.

JH: Dar ce trebuie să facem acum? Ce să facem cu acest lucru extraordinar? Ce să facem în psihologie? Atât de mulți oameni au fost în psihologie sau în analiză jungiană, ori au fost jungieni, ori s-au ocupat cu munca aceasta a lui sau cu rezultatele ei. Ce facem acum? Căci mi se pare că cele optsprezece volume ale lui trebuie regândite — nu par să fie în *Cartea Roșie*.

SS: M-am gândit uneori ce text aș lua dacă ar izbucni un incendiu. Acesta e textul lui Jung pe care l-aș lua. Și le-aș lăsa pe celelalte. Poți să reconstruiești atât de mult din ce e esențial în ceea ce urmează în restul operei lui din textul acesta.

JH: Ce e esențial.

SS: Nu e în niciun caz totul, în sensul că Jung e un scriitor polifonic. Jung continuă cu teoretizarea convențională. Se implică în problema tipologiei și în energetica psihologică. Are multe oale pe foc în același timp. Dar, când citești textul acesta și te uiți apoi la operele care vin după aceea, vezi anumite locuri unde e ca și cum cusăturile ar fi expuse. Sau că șuvoiul subteran e aproape de suprafață. Vine în sus.

JH: Da.

SS: Și un lucru care m-a frapat în legătură cu asta e că un număr de exemplare ale textului au fost în circulație... în circulație sub acoperire, aș putea spune. Citind opera ta, am crezut că ai citit un exemplar, și chiar aș fi pariat bani pe treaba asta.

SS: Da' de ce am crezut asta?

JH: Poate că părțile din Jung care m-au sedus pe mine au fost cele care au mai mult de-a face cu imaginile și nu cu noțiunile; afirmațiile care m-au izbit ca revelatorii au avut de-a face cu importanța absolută a fanteziei, vocile, accentul pus pe imaginația activă ca terapie. Dar mai mult decât atât e ceva... cred că e, în parte, din cauza neîncrederii sceptice în niște termeni conceptuali pentru viața psihică. Spre exemplu, spun deseori să nu folosești cuvântul „Eu”. N-am văzut niciodată vreunul. N-am văzut niciodată un „Eu”. Nu știu despre ce vorbim. Și asta se aplică la un număr enorm de termeni care au devenit psihologie, astfel încât psihologia pentru mine era despre altceva, și am găsit acel altceva în ceea tu numești cusăturile din opera sa.

SS: Ei bine, acesta este Jung fără concepte. Îl vezi exprimând esența activităților, sarcinilor, operei sale fără un singur termen conceptual. Nu e niciun arhetip. Nu e niciun inconștient și se descurcă bine fără vreunul. De fapt, reușește să se exprime într-o manieră mai potrivită și mai originală.

JH: Deci, atunci când salvezi cartea asta din incendiu și le lași pe celelalte să ardă, implicația evidentă a plămuirii tale e că multe dintre concepte s-ar duce și ele. Unde am ajunge cu psihologia dacă n-am mai avea concepte?

SS: Impresia mea e că aceste concepte sunt niște expediente. Sunt o încercare de a traduce atât de mult cât crede el că poate să înghită publicul științifico-medical din timpul lui.

JH: Dar și le și apără. Uneori spune că în germană conceptul e un *Begriff*, iar un *Begriff* înseamnă să fii capabil să apuci un lucru, să îl prinzi.

SS: Da, și are o utilitate. Dar e și sensul unei trădări, care contrastează cu activitatea în care se angajează Jung în acest text. Jung vorbește despre cuvinte. Vorbește despre concepte ca despre o încercare de a înlănțui ceea ce este incomprehensibil, haosul. Și în textul acesta încearcă să lase treaba asta pe cât posibil la o parte și să confrunte imediatul experienței sale.

JH: Dar e oare o modalitate de confruntare care s-o și articuleze cumva? S-o transcrie? S-o picteze? Deci conceptele nu sunt singura cale de a apuca, de a prinde ceva?

SS: Nu. În niciun caz. Ce încearcă Jung să facă este să elaboreze liric, să evoce...

JH: Ai spus cumva liric? Asta e foarte interesant.

SS: O elaborare lirică. O evocare. O încercare de a găsi expresii potrivite, astfel încât imaginile să aibă un efect emoțional. Acestea sunt capabile să vorbească. Așa, ca să iau un exemplu, e un capitol în care întâlnește un vagabond chior, un personaj nenorocit, care sfârșește prin a muri în miezul nopții.⁶ În reflecțiile lui despre acest episod, Jung vorbește despre sărman, cerșetorul care vrea să intre, care vrea să fie acceptat de către el, și ajunge să realizeze că și-a refuzat propria indigență și că nu s-a acceptat pe sine însuși, pentru că era acest vagabond sărac pe care l-a alungat. Și nu încearcă să traducă imaginea. Să-i spună, spre exemplu, folosind limbajul de mai târziu, „umbra”. Vorbește despre imaginea aceasta în termeni de sărăcie, cerșetorie. Jung lasă cuvântul metaforic să se deschidă,

și cred că acesta e lucrul cel mai captivant la acest strat doi al elaborării lirice — când îi permite să rezoneze.

JH: Deci, în realitate, folosește de fapt limbajul literaturii, al dramei sau al poeziei. Folosește cuvinte descriptive sau concrete în legătură cu ce se petrece în psihic, nu abstracții de ordin doi.

SS: Da.

JH: Da. Dar avem, când facem psihologie, noi, psihologii, suntem învățați abstracții, sisteme de abstracții. Nu numai asta, dar îl citim pe Jung în traducere în engleză. Nu e nici măcar ce-a scris Jung. Și cumva asta trebuie să producă, poate, un cutremur de gradul șase sau șapte în subteran.

SS: Așa e. Îl putem, eventual, auzi undeva sub noi. Cuvântul „psihologie“ e, de asemenea, un cuvânt care nu apare în acest text.

JH: Ei bine, da. Nu a apărut sau nu a apărut cu adevărat până la începutul secolului al XIX-lea.

SS: Dar nu-l folosește în această lucrare.

JH: Și știa psihologie, știa psihiatrie, și poate că la nivelul doi sau trei spune ceva despre evenimente, dar nu cuvântul „psihologie“.

SS: Psihologia e ceva ce el face în lumea diurnă.

JH: Da.

SS: Textul acesta e un text privat la început, chiar dacă e scris pentru alții. Lucrează la el în vederea publicării. Dar e elaborarea unei cosmologii personale care nu e conceptuală. Textul prezintă structura în care Jung și-a regăsit orientarea și sensul în viață. Și problema este că acestea nu i-au fost oferite de conceptele sale. Conceptele erau de folos altora, și asta face parte din ceea ce am putea numi sarcina lui de doctor: să ofere ceva pentru alții, să le ofere o orientare în momentul în care au a confrunța nopțile negre din propriul infern.

JH: Dar nu-l folosește în intimitatea sa.

SS: Nu, nu e limbajul său primar. Și e o problemă care se ivește în momentul în care confuzi cele două limbaje. Astfel încât să citești textul acesta și să-l traduci în celălalt limbaj sunt echivalente cu o trădare. Ar fi putut să folosească el însuși cuvintele respective dacă asta ar fi vrut.

JH: Deci asta lasă loc pentru noi, cititorii, să descoperim un alt mod de a vorbi psihologia. Un mod mai aproape de fenomene așa cum apar ele.

SS: Sunt culmile și adâncimile. Nu există conștient și inconștient în acest text. Există puterile adâncurilor. Există principiile adâncurilor.

JH: Și vocile lor.

SS: Și vocile lor pe care le aude.

JH: Da. Deci cum am lucra dacă ar fi să lăsăm la o parte pentru o clipă cele optsprezece volume, și conceptele din ele, și